

ilâhiyât .

KADIN ve AİLE ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR
Dini, Tarihî, Sosyolojik ve Psikolojik Analizler

EDİTÖR: Doç. Dr. Emine ÖĞÜK

YAZARLAR

Doç. Dr. Süleyman PAK
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZDEMİR
Doç. Dr. Muammer BAYRAKTUTAR
Doç. Dr. Ahmet İNANIR
Dr. Öğr. Üyesi Hilal ÖZAY
Doç. Dr. Mehmet DEMİRTAŞ
Doç. Dr. Emine ÖĞÜK
Dr. Öğr. Üyesi Ramazan DİLER
Dr. Öğr. Üyesi Hasan COŞKUN
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet OKUDAN
Dr. Öğr. Üyesi Şir Muhammed DUALI
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim BAYRAM

ISBN 978-605-7579-14-0

1. Baskı: Aralık 2018
Sertifika No: 33205

Mizanpaj: TAVOOS
Sayfa Düzeni: TAVOOS
Kapak: MAK GRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.
Baskı: Hermes Ofset / İskitler-Ankara

ilâhiyât.

Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4 Çankaya / Ankara
Tel: (0312) 439 01 69 Faks: (0312) 439 01 68
ilahiyyatyaain@gmail.com

**Bu kitaptaki yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu
yazarlarına aittir.**

ONBİRİNCİ BÖLÜM
YAHUDİ KUTSAL METİNLERİNDE
OLUMSUZ KADIN ALGISI

Dr. Öğr. Üyesi Şir Muhammed DUALI*

* Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, muhammed.duali@gop.edu.tr

YAHUDİ KUTSAL METİNLERİNDE OLUMSUZ KADIN ALGISI

Özet

Kadının dinsel gelenekler içerisindeki yeri ve değeri üzerine onlarca kitap ve makale kaleme alınmıştır. Lakin bu çalışmaların hiç birisi toplumda yer edinen ve çoğu hallerde dini gerekçeler ile perçinlenen kadına yönelik olumsuz bakış açısını ortadan kaldırmaya yetmemiştir. Zira ataerkil bir bakış açısına sahip olan dünyamızda gücü elinde bulunduran erkek, dini söylem ve hükümlerle de bu egemenliğini pekiştirmiş vaziyettedir. Hem İslam geleneğine hem de başta Yahudilik olmak üzere öteki dinsel geleneklere ait metinlere bakıldığında, kadını yadsıyan ve bazı hallerde onu hedef haline getiren söylemlere rastlamak mümkündür. Buna özellikle kadının akıl bakımından erkeğe oranla eksik olması veya kadının fitneye kaynaklık etmesi gibi düşünceleri örnek göstermek mümkündür. Kısmen İslam geleneğinde de kendisine yer edinen bu ve benzeri görüş ve düşüncelerin yoğun bir biçimde Yahudi dini inanç ve geleneğinde görüldüğünü söylemek mümkündür. Bu çalışma, Yahudi Kutsal Metinlerinde yer alan ve zaman içerisinde diğer inanç ve geleneklere de sirayet eden olumsuz kadın algısı üzerinde durmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede konuya Yahudi kutsal metni olan Tanah külliyatında yer alan Âdem ve Havva kıssası ile başlayıp, Yahudi din bilginlerinin bu kıssadan hareketle kadınlı ilgili görüşlerine yer verilmektedir. Bu yapılırken Tora/Tevrat'ın yorumu ve sözlü gelenek olarak bilinen Talmud içerisinde yer alan ve olumsuz kadın portresini resmeden görüşler üzerinde de durulmaktadır. Ayrıca Yahudilikte yer alan bu olumsuz kadın algısının İslam geleneğindeki izdüşümlerine de dipnotlarda yer verilmekte ve böylelikle her iki dinsel gelenekte var olan benzer görüşlerin birlikte görülmesi ve okuyucunun daha kolay bir sonuca varması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Yahudilik, Talmud, İslam, Fitne

Giriş

Manu kanunları¹, bir kadının gençliğinde babasına, yetişkinliğinde eşine, eşinin ölümünden sonra ise oğullarına itaat etmesini salık verirken, Ortodoks Yahudiler, her sabah “beni kadın yaratmayan Tanrı’ya, bizlerin ve bütün dünyanın yüce efendisine şükürler olsun” diye dua etmektedir.² Hıristiyan kutsal metinlerinde ise “Ey kadınlar, Rabbe bağımlı olduğunuz gibi, kocalarınıza da bağımlı olun. Çünkü Mesih bedeninin kurtarıcısı olarak kilisenin başı olduğu gibi, erkek de kadının başıdır. Kilise Mesih’e bağımlı olduğu gibi, kadınlar da her durumda kocalarına bağımlı olsunlar” ifadeleri yer almaktadır.³ Bu ve buna benzer görüşler hemen her dinsel gelenekte kendisine yer bulmuş gözükmektedir. Bunun başlıca sebebi, tarihsel süreç içerisinde ataerkil bir yapıya sahip olan toplumlarda oluşan kadın algısıdır. Bu çerçevede kadına yönelik olumsuz bakış açısının en bariz örneklerini Yahudi Kutsal metinlerinde görmek mümkündür. Yahudiliğin kutsal kitabı Tanah (Eski Ahit) külliyatında yer alan yaratılış öyküsüne göre kadın, erkeğe bağımlı ve ona hizmet etmek maksadı ile yine erkekten var edilmiştir. Bu düşünce, kadının sosyal ve dini hayattaki konumunun ve görevinin ataerkil bir bakış açısı çerçevesinde şekillenmesine yol açmıştır. Bu durum zamanla kadının sosyal boyutunun geri plana itilmesine ve sadece fizyolojik bir varlık olarak görülmesine neden olmuştur. Dolayısıyla kadının temel görevi eşine ve çocuklarına hizmet etmekten öteye geçmemektedir. Yukarıda da değinildiği üzere kadın erkekten ve yine erkek için yaratıldığından, Yahudi kutsal metinlerinde kadının dini ve sosyal hayatta pek fazla yerinin olmadığı görülmektedir.

¹ Sanskritçede insan anlamında gelen ve Hint mitolojisinde, insanlığın atası olarak görülen 14 Manu’dan söz edilmektedir. Bunların her biri bir Manu çağında hüküm sürmüştür. Bu 14 Manu’dan ilki, Manu Kanunlarının derleyicisi olarak kabul edilmektedir. Bakınız: Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, (Vadi Yayınları, Ankara), 1998, s. 246.

² Daily Prayer Book, *Ha-Siddur Ha-Shalem*, Translator Philip Birnbaum, (New York: Hebrew Publishing Company), 1949, s. 16. Esasında her dindar Yahudi sabah duasının ilk bölümünde, kendisini bir Yahudi olarak yarattığı için Tanrı’ya şükrederek başlar. Bunu “köle olarak yaratılmadığım için şükürler olsun” duası takip eder. Daha sonra eğer erkek ise “beni bir kadın olarak yaratmadığın için Tanrım sana şükürler olsun” duası izler. Yok, eğer dua eden kişi kadın ise “beni dilediğin gibi yarattığın için Tanrım sana şükürler olsun” şeklinde dua edilmesi istenir. İsrail Shahak, *Yahudi Tarihi Yahudi Dini*, çev. A. Emin Dağ, (Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul), 2010, s. 164.

³ Efesliler 5:22-23.

Yahudi geleneği, Havva öyküsü üzerinden kadına bir rol biçmekte ve bunu da Tanrı'nın bir iradesi ve takdiri olarak yansıtmaktadır. Biz burada Yahudi Kutsal metinlerinde yer alan olumsuz kadın algısı üzerinde yoğunlaşmayı amaçlamaktayız. Ancak bu yapılırken, Yahudi geleneğinde kök salan olumsuz kadın algısı ile ilgili düşüncelerin, İslam geleneğindeki iz düşümlerine bazı çıkarımlar eşliğinde dipnotlarda yer verilecektir. Bu nedenle metnin belirtilen dipnotlar ile birlikte okunması, konunun anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

1. Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadınla İlgili Olumsuz Örnekler

Yahudilikte kadın algısının oluşmasındaki en temel etken, Yahudi Kutsal Kitabı Tanah'tır. Zira bu kitap incelendiğinde, yaratılış sahnesi ile başlayıp, Havva'nın işlediği ilk günah ile devam eden olumsuz bir kadın imajının çizildiği görülmektedir. Konunun daha iyi anlaşılması açısından Tanah külliyatında yer alan ve olumsuz kadın algısına yol açan kıssaya göz atmakta yarar olacaktır. Tanah külliyatının ilk kitabı olan Tora/Tevrat'ın Yaratılış bölümünde, Âdem ve Havva'nın yaratılış öyküsü şu şekilde yer almaktadır;

"Tanrı Âdem'i topraktan yarattı ve burnuna yaşam soluğunu üfledi. Böylece Âdem yaşayan varlık oldu. Tanrı doğuda, Aden'de/cennet bir bahçe dikti. Yarattığı Âdem'i oraya koydu. Bahçede iyi meyve veren türlü türlü güzel ağaç yetiştirdi. Bahçenin ortasında yaşam ağacıyla iyiyle kötüyü bilme ağacı vardı. Tanrı Aden bahçesine bakması, onu işlemesi için Âdem'i oraya koydu. Ona, Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin" diye buyurdu, Ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün. Sonra, Âdem'in yalnız kalması iyi değil dedi, *Ona uygun bir yardımcı yaratacağım*. Tanrı yerdeki hayvanların, gökteki kuşların tümünü topraktan yaratmıştı. Onlara ne ad vereceğini görmek için hepsini Âdem'e getirdi. Âdem her birine ne ad verdiyse, o canlı o adla anıldı. Âdem bütün evcil ve yabanıl hayvanlara, gökte uçan kuşlara ad koydu. *Ama kendisi için uygun bir yardımcı bulunmadı*. Tanrı Âdem'e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, Tanrı onun *kaburga* kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Âdem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem'e getirdi. Âdem, İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir dedi, "Ona 'Kadın' denilecek,

Çünkü o adamdan alındı. Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak".⁴

Erkeğe nazaran ikinci planda yaratılan Havva, yine Âdem'i yalnızlıktan kurtarmak ve ona hizmet etmek için Âdem'den alınan kaburga⁵ kemiğinden var edildiği için Havva (kadın) varlığını Âdem'e (erkeğe) borçludur. Zira var ediliş sebebi Âdem'dir. İlk aşamada yalnız olan Âdem, kendisine uygun bir yardımcı arzusunda bulununca Tanrı Havva'yı yaratmıştır. Tevrat'ta aktarılan bu aşamalı yaratılış öyküsü, daha sonraları Rabbinik literatürde Havva ile ilgili çeşitli yorumların yapılmasına zemin oluşturmuştur. Yahudi din adamları, Havva'nın sonradan Âdem'in arzusu doğrultusunda yaratılmasını, Havva'nın Âdem'in başına çeşitli sıkıntılar açacağını Tanrı'nın önceden bilmesine ve bu sebeple de onun yaratımını geciktirmesine yormuşlardır.⁶ Nitekim Havva, Âdem'in ebedi yurt olan Cennetten atılmasına önyak olmuştur. Tevrat'ta Havva'nın Âdem'e bir yardımcı olarak yaratıldığının belirtilmesi, kadının erkek karşısında daha alt konumda olduğu ve ona mutlak itaat etmesi gerektiği düşüncesini ortaya çıkmasına yol açmıştır.⁷ Buraya kadar Âdem ve Havva'nın yaratılışı kıssasını gördük. Şimdi ise yılanın (Şeytan) Hava'yı kandırması ve Havva'nın da Âdem'i yasak meyveyi yemeye zorlamasını konu edinen bölümlere göz atalım.

2. İnsanın (Havva'nın) Günahı

"Tanrı'nın yarattığı yabani hayvanların en kurnazı ylandı. Yılan, kadına, Tanrı gerçekten, 'Bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin' dedi mi? diye sordu. Kadın, Bahçedeki ağaçların

⁴ Yaratılış 2:4-25.

⁵ Tevrat'ın Yaratılış bölümünde bahsi geçen ve Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığını anlatan bilgilerin benzerine Kuran'ı Kerim'de rastlamıyoruz. Lakin bazı hadis kaynaklarında benzer bir anlatımın yer aldığı görülmektedir. Örneğin, Ebu Hüreyre'den gelen bir rivayette şöyle denmektedir; "Allah Resulü buyurdular ki: "Kadınlara hayırhah olun, zira kadın bir ege kemiğinden yaratılmıştır. Ege kemiğinin en eğri yeri yukarı kısmıdır. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Kendi haline bırakırsan eğri halde kalır, öyleyse kadınlara hayırhah olun." Buhari, Nikâh, 79. Bu rivayetin güncel şerhi için bakınız: İbrahim Sarmış, *Rivayet Kültürü ve Olumsuz Kadın Algısı*, 3. Baskı, (İstanbul: Düşün Yayıncılık), 2013, s. 52-59.

⁶ Hakkı Yasdımın, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadının Konumu", *Bütün Yönleriyle Yahudilik Sempozyumu*, Ankara, 2012, s. 616.

⁷ Yusuf Besalel, *Yahudi Ansiklopedisi*, II. Cilt, (İstanbul: Gözlem Yayınları), 2001, s. 302.

meyvelerinden yiyebiliriz diye yanıtladı. Ama Tanrı, 'Bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini yemeyin, ona dokunmayın; yoksa ölürsünüz' dedi. Yılan, Kesinlikle ölmezsiniz" dedi. Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyle kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız. Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi. İkisinin de gözleri açıldı. Çıplak olduklarını anladılar. Bu yüzden incir yaprakları dikip kendilerine önlük yaptılar. Derken, günün serinliğinde bahçede yürüyen Tanrı'nın sesini duydular. O'ndan kaçıp ağaçların arasına gizlendiler. Tanrı Âdem'e, "Neredesin?" diye seslendi. Âdem, Bahçede sesini duyunca korktum. Çünkü çıplaktım, bu yüzden gizlendim dedi. Tanrı, çıplak olduğunu sana kim söyledi?" diye sordu, Sana meyvesini yeme dediğim ağaçtan mı yedin? Âdem, Yanıma koyduğum kadın ağacın meyvesini bana verdi, ben de yedim diye yanıtladı. Tanrı kadına, "Nedir bu yaptığın?" diye sordu. Kadın, "Yılan beni aldattı, o yüzden yedim" diye karşılık verdi. Bunun üzerine Tanrı yılanı, Bu yaptığından ötürü bütün evcil ve yabanıl hayvanların en lanetlisi sen olacaksın dedi.⁸ Karnunun üzerinde sürünecek, yaşamın boyunca

⁸ Âdem ve Havva kıssası Kur'an-ı Kerimde çeşitli surelerde şöyle geçmektedir; "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının..." Dedik ki: "Ey Âdem, sen ve eşin cennette oturun, ikiniz de ondan dilediğiniz yerde bol bol yiyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz". Biz de (Âdem'e) şöyle demiştik: "Ey Âdem! Şüphesiz bu (İblis) sana ve eşine düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, sonra bedbaht olursun". "Sonra O'na şeytan vesvesede bulundu, dedi ki: "Ey Âdem, seni ebediyet ağacına ve fena bulmayacak bir mülke delâlet edeyim mi? Artık ikisi de ondan yediler, hemen ikisi için avret mahalleri açılıverdi. Üzerlerine cennetin yaprağından yapıştırmaya başladılar. Ve Âdem Rabbine asi oldu da şaşırıp kaldı". Bakınız: Nisâ, 4/1, Bakara, 2/35. Taha, 20/117. Taha, 20/120. Görüldüğü üzere Tora/Tevrat'ın aksine Kuran-i Kerim, *yaşamın ihlali*nde her iki cinsin aynı derecede sorumlu olduğunu açıkça beyan etmektedir. İşlenen bu günah sonrası Allah şöyle der; "Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşip kalma ve yaşayıp faydalanma vardır. Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan (diriltilip) çıkarılacaksınız." Araf, 7/24-25. Devamında Âdem ve Havva'nın işledikleri bu günahın dolayı tövbe ettikleri belirtilmektedir. "İkisi de şöyle der: "Rabbimiz, biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz." Araf, 7/23. Görüldüğü üzere Tevrat ile Kur'an temel hatları ile paralellik içerisinde Âdem ve Havva'nın yaratılışını ve yasaklı meyveden yiyişini aktarmaktadır. Ancak Kuran, Tevrat'ın anlatısından şu iki temel hususta ayrılmaktadır. Bunlardan ilki yılan meselesi ki Kuran'da yılan yerine şeytan/İblis geçmektedir. Bir diğeri ise Kuran'da İblis, Âdem ile Havva'yı aynı anda yasaklı meyveyi yemeye ikna ederken, Tevrat kıssasına göre yılanı ilk kanan ve Âdem'i de günaha sürükleyen Havva'nın bi-zatîhi kendisi olmaktadır. Kuran'da bu açık ifadelerin yer alması rağmen, özel-

toprak yiyeceksin. Seninle kadını, onun soyuyla senin soyunu birbirinize düşman edeceğim. Onun soyu senin başını ezecek, sen onun topuğuna saldıracaksın. Tanrı kadına, çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim dedi. Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, seni o yönetecek.⁹ Ve Âdem'e dedi: Karının sözünü dinlediğin ve yemeyeceksin diye sana emrettiğin ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lanetli oldu, ömrünün bütün günlerinde zahmetle ondan yiyeceksin. Sana diken ve çalı bitirecek ve kır otunu yiyeceksin; toprağa dönünceye kadar alının teri ile ekmek yiyeceksin, çünkü ondan alındın çünkü topraksın ve toprağa döneceksin."¹⁰

Görüldüğü üzere yasağın çiğnenmesinde baş aktör yılanıdır. Bu nedenle yılan lanetlenmektedir. Suça ortak olan Havva doğum sancısı ile cezalandırılırken¹¹, Âdem'in bu hususta aldığı ceza kendi bedeni ile ilgili olmayıp, yaşam mücadelesi şeklinde tezahür etmektedir. Zira Âdem, karısının sözüne uymak suretiyle yasağı çiğneyerek büyük bir günaha ortak olmuştur ve bu nedenle rızkını ancak emek karşılığında temin edebilecektir. Aslında emri çiğneyen sadece Havva olmamasına rağmen, ilerleyen dönemlerde tek suçlu olarak Havva'nın yani kadının ön plana çıkartıldığına şahit olmaktadır. Havva'ya yönelik "kocana istek duyacaksın, seni o yönetecektir" ifadesi, Yahudi geleneğinde kadın algısının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Nitekim

likle tefsir geleneğinde Havva'yı suçlayan ve İsrailiyat diye bilinen rivayetlerin bolca kullanıldığı görülmektedir. Örneğin, Taberi Tefsirinde, Muhammed b. Kays'ın ayetin bu bölümünün şu şekilde izah ettiğini nakletmektedir. Allah Âdem'e "Ey Âdem! Sana yasakladığım halde niçin o ağaçtan yedin? Âdem: Bana Havva yedirdi. Ey Havva! Âdem'e niçin o ağaçtan yedirdin? Havva: Bana ondan yememi yılan söyledi. Allah, yılanı şöyle dedi: Niçin bunu emrettin? Yılan: Bana böyle yapmamı İblis emretti." Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Taberî Tefsiri*, Çev, Hasan Karakaya, Kerim Aytekin, IV. Cilt, (İstanbul: Hisar Yayınevi), s. 26.

⁹ Tora/Tevrat'ta yer alan ve Havva'yı yılanla kanmakla itham eden bu anlayış, daha sonra Hıristiyan inancında da kendisine yer edinmiştir. Buna göre Havva yılan (şeytan) ile gönüllü bir anlaşma yapmak suretiyle yoldan çıkmakla kalmamış kendisi de bir baştan çıkarıcıya dönüşmüştür. Bakınız: Linda Woodhead, *Hıristiyanlık*, çev, Sevda Çalışkan, Kültür Kitaplığı, Ankara 2006, 40.

¹⁰ Yaratılış 3:1-20.

¹¹ Tevrat'ta yer alan ancak Kur'an-ı Kerimde bahsi geçmeyen Havva'nın/kadının doğum sancısı ile cezalandırılması meselesi ile ilgili Taberî Tefsirinde, Abdullah b. Abbas'tan şu nakle yer verilmektedir; "Âdem ağaçtan yiyince Allah ona: "yasak ağaçtan neden yedin? Diye sordu. Âdem de: "onu bana Havva emretti" dedi. Allah: "Ben Havva'yı zorluklarla gebe kalması ve zorlukla doğurması ile cezalandırdım" dedi. Bunun üzerine Havva ağladı. O anda "Ağlama, sana ve çocuğuna verildi" denildi. Taberî, *Taberî Tefsiri*, IV. Cilt, s. 26-27.

Yaratılış kıssasında kadın, küçük düşürülmekte ve erkeğe olan itaatine vurgu yapılmak suretiyle hâkim olan ataerkil dünya görüşü pekiştirilmektedir. Zira kadının erkeğe hizmetkâr olarak yine erkeğin kaburga kemiğinden yaratılması, kadının erkeğe itaatini kaçınılmaz kılmaktadır. Bunun tam zıttı olan erkeğin kadını dinlemesi ve peşinden gitmesi ise korkunç bir durum olarak belirtilmiş ve bir erkeğin kadının peşine takılmaktansa aslanın peşinden gitmesinin ona daha az zararlı olacağı sonucuna varılmıştır.¹² Tanah kaynaklı bu bakış açısı, ilerleyen dönemlerde de desteklenmiş ve ataerkil dünya görüşünün tesisinde dinsel bir dayanak olarak kullanılmıştır. Zira Tevrat'ın Havva'nın yaratılışını Âdem'in gereksinimlerine bağlaması, dahası Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığının belirtilmesi, kadına, daha yaratılışından itibaren ikincil bir rol biçildiğini göstermektedir. Yine bu anlayış nedeni ile Havva timsalinde kadın, ebedi hayat yerine ölümü seçmiş olduğundan günahkâr/lanetli olarak telakki edilegelmiştir.¹³ Havva'nın Âdem'i kandırmak suretiyle yasak meyveyi yemeye itmesinden hareket eden Yahudi din bilginleri, kadının birtakım cezalara çarptırıldığını ileri sürmüşlerdir. Bunlar; Âdet kanı, bekâret kanı, hamilelik, doğum sancısı, çocuk yetiştirme, yas tutma sürecinde başını kapatması, kulaklarının delinmesi, şahitliğinin kabul edilmemesi ve son olarak da ölmesi şeklinde sıralanmıştır.¹⁴

Görüldüğü kadarıyla Yahudi inanç ve geleneğinde kadın algısının oluşumunda Havva kıssası önemli bir yere sahiptir. Nitekim Tanah külliyatı gözden geçirildiğinde, günah ve kötülükle anılan birden fazla kadın figürü ile karşılaşmak mümkündür. Şimdi bu kıssalardan bazalarına kısaca temas edelim. Örneğin, Tevrat'ın Yaratılış bölümünde Tamar'ın kılık değiştirmek suretiyle kayınpederi Yahuda ile cinsel ilişkiye girmesi sonucu hamile kalmasını konu edinen olaydan hareketle, kadının günaha yatkınlığı ön plana çıkartılmaya çalışılmıştır.¹⁵ Bu hikâyede her ne kadar ilişkiye girmeyi teklif eden

¹² Talmud, Berakhot, 61a.

¹³ Süheyla Kadioğlu, *Bitmeyen Savaşımı Kadın Hareketleri Tarihi*, (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2001), s. 14.

¹⁴ Bu hususta geniş bilgi için bakınız. Hakkı Ş. Yasdıman, "İslâmî Literatürde İsrâiliyyât İzleri: Cennet'in Kaybı", *DEÜİFD*, 34/2011, s. 46.

¹⁵ Yahuda ilk oğlu Er için bir kadın aldı. Kadının adı Tamar'dı. Yahuda'nın ilk oğlu Er, Tanrı'nın gözünde kötüydü. Bu yüzden Rab onu öldürdü. Yahuda ikinci oğlu Onan'a, "Kardeşinin karısıyla evlen" dedi, Kayınbiraderlik görevini yap. Kardeşinin soyunu sür-

Yahuda ise de suçlanan, gelini Tamar'dır. Bir diğer çarpıcı örnek ise Lut'un kızlarının babalarını sarhoş ederek onunla ilişkiye girmek suretiyle hamile kaldıklarını anlatan Tevrat kıssasıdır.¹⁶ Yapılan çirkin davranıştan sarhoş olduğu için Lut'un haberi olmazken, bu işi kurgulayarak hayata geçiren yine kadın yani Lut'un kendi kızları olmaktadır. Burada zikredilmesi gereken bir diğer Tevrat kıssası, Kral Davut'un askerlerinden biri olan Uriya'nın karısı ile zina etmesi hadisesidir.¹⁷ Bir kral olarak Davut'un hem evli bir kadın ile zina etmesine hem de kadının eşinin ölmesine sebebiyet vermesine

dür. Ama Onan doğacak çocukların kendisine ait olmayacağını biliyordu. Bu yüzden ne zaman kardeşinin karısıyla yatsa, kardeşine soy yetiştirmemek için menisini yere boşaltıyordu. Bu yaptığı Tanrı'nın gözünde kötüydü. Bu yüzden Rab onu da öldürdü. Bunun üzerine Yahuda, gelini Tamar'a, Babanın evine dön dedi. Oğlum Şela büyüyüncüye kadar orada dul olarak yaşa. Yahuda, Şela da kardeşleri gibi ölebilir diye düşünüyordu. Böylece Tamar babasının evine döndü. Uzun süre sonra Şua'nın kızı olan Yahuda'nın karısı öldü. Yahuda yası bittikten sonra arkadaşı Adullamlı Hira'yla birlikte Timna'ya, sürüsünü kırkanların yanına gitti. Tamar'a, kayınbaban sürüsünü kırkmak için Timna'ya gidiyor diye haber verdiler. Tamar üzerindeki dul giysilerini çıkardı. Peçesini örttü, sarınıp Timna yolu üzerindeki Enayim Kapısı'nda oturdu. Çünkü Şela büyüdüğü halde onunla evlenmesine izin verilmediğini görmüştü. Yahuda onu görünce fahişe sandı. Çünkü yüzü örtülüydü. Yolun kenarına, ona doğru seğirterek, kendi gelini olduğunu bilmeden, hadi gel, seninle yatmak istiyorum dedi. Tamar, "Seninle yatarsam, bana ne vereceksin?" diye sordu. Yahuda, "Sürümden sana bir oğlak göndereyim dedi. Tamar, Oğlağı gönderinceye kadar rehin olarak bana bir şey verebilir misin dedi. Yahuda, ne vereyim diye sordu. Tamar, Mührünü, kaytanını ve elindeki değneği diye yanıtladı. Yahuda bunları verip onunla yattı. Tamar hamile kaldı. Yaklaşık üç ay sonra Yahuda'ya, gelinin Tamar zina etmiş, şu anda hamile diye haber verdiler. Yahuda, Onu dışarıya çıkarıp yakın dedi. Tamar dışarı çıkarılınca, kayınbabasına, ben bu eşyaların sahibinden hamile kaldım diye haber gönderdi. Lütfen şunlara bak bu mühür, kaytan, değnek kime ait? Yahuda eşyaları tanıdı. O benden daha doğru bir kişi dedi, çünkü onu oğlum Şela'ya almadım. Bir daha onunla yatmadı. Yaratılış 38:4-26.

¹⁶ Lut Soar'da kalmaktan korkuyordu. Bu yüzden iki kızıyla kentten ayrılarak dağa yerleşti, onlarla birlikte bir mağarada yaşamaya başladı. Büyük kızı küçüğüne, babamuz yaşlı dedi. Dünya geleneklerine uygun biçimde burada bizimle yatabilecek bir erkek yok. Gel, babamıza şarap içirelim, soyumuzu yaşatmak için onunla yatalım. O gece babalarına şarap içirdiler. Büyük kız gidip babasıyla yattı. Ancak Lut yatıp kalktığına farkında değildi. Ertesi gün büyük kız küçüğüne, dün gece babamla yattım dedi. Bu gece de ona şarap içirelim. Soyumuzu yaşatmak için sen.de onunla yat. O gece de babalarına şarap içirdiler ve küçük kız babasıyla yattı. Ama Lut yatıp kalktığına farkında değildi. Yaratılış 19:30-35.

¹⁷ Bir akşamüstü Davut yatağından kalktı, sarayın damına çıkıp gezinmeye başladı. Damdan yıkanan bir kadın gördü. Kadın çok güzeldi. Davut onun kim olduğunu öğrenmek için birini gönderdi. Adam, Kadın Eliam'ın kızı Hititli Uriya'nın karısı Bat-Şeva'dır dedi. Davut kadını getirmeleri için ulaklar gönderdi. Kadın Davut'un yanına geldi. Davut aybaşı kirliliğinden yeni arınmış olan kadınla yattı. Sonra kadın evine döndü. Gebe kalan kadın Davut'a, gebe kaldım diye haber gönderdi... Sabahleyin Davut Yoav'a bir mektup yazıp Uriya aracılığıyla gönderdi. Mektupta şöyle yazdı: Uriya'yı savaşın en şiddetli olduğu cepheye yerleştir ve yanından çekil ki vurulup ölsün. II. Samuel 11: 4-15.

rağmen, cezanın doğrudan Davut'a değil de zina sonucu doğacak olan bebeğe kesilmesi yolu ile kadının (annenin) cezalandırılması.¹⁸ Yine olumsuzlukları ile kadını ön plana çıkaran Rahel'in, eşi olan İshak'ı yalan ve hilekârlık ile aldatması¹⁹ olumsuz kadın imajı açısından önemli bir örneklik teşkil etmektedir. Bilge bir Kral olmasına rağmen eşlerinin yönlendirmesi sonucu putlara tapan Süleyman'ın değil, kadınların ön plana çıkartılması, Yahudi Kutsal metinlerinde şekillenen olumsuz kadın algısına verilecek bir diğer örnek özelliği taşımaktadır.²⁰

Kadını suçlu ve günahkâr olarak tanımlayan Yahudi kutsal Kitabı Tanah içerisinde bunun gibi onlarca örnek göstermek mümkündür. Yine Tanah külliyatı içerisinde kadınlarla ilgili şu ifadeleri okumak mümkündür;

"Kimi kadını ölümden acı buldum. O kadın ki, kendisi tuzak, yüreği kapan, elleri zincirdir. Tanrı'nın hoşnut kaldığı insan ondan kaçır, Günah işleyense ona tutsak olur."²¹

Kadına bakışın çarpıcı bir başka örneği, Hâkimler bölümünde kendine yer edinmektedir. Bir kadının kaleyi kuşatan Avimelek'e attığı taş onun kafasını yarmış, ağır yaralanan ve öleceğini anlayan Avimelek, bir kadın eli ile öldü demesinler diye hizmetçisini çağırarak kendisini hemen öldürmesini emretmiş ve hizmetçi kılıçla efendisini öldürmüştür.²²

Tanah'ta yer alan kıssalarda bahsi geçen olumsuz kadın algısının temelinde, Âdem'i kandırarak yasaklı meyveyi yediren Havva'nın, hem Âdem'i hem de neslini ölüme mahkûm etmiş olması yatmaktadır. Dolayısıyla Havva ve işlediği günahın devam ettiricileri olarak kadınlar, tüm olumsuz sıfatlara layık görülmüşlerdir. Buraya kadar

¹⁸ Davut, Rabbe karşı günah işledim dedi. Natan, Rab günahını başıladı, ölmeyeceksin dedi. Ama sen bunu yapmakla Rabbin düşmanlarının O'nu küçümsemesine neden oldun. Bu yüzden doğan çocuğun mutlaka ölecek. Rab, Uriya'nın karısının Davut'tan doğan çocuğunun hastalanmasına neden oldu. Yedinci gün çocuk öldü. II. Samuel, 12: 13-18.

¹⁹ Tekvin 27: 1-46.

²⁰ I. Krallar 11: 1-8.

²¹ Vaiz 7: 26.

²² Avimelek gelip kuleyi kuşattı. Ateşe vermek için kapısına yaklaştığında, bir kadın de-ğirmenin üst taşını Avimelek'in üzerine atıp başını yardı. Avimelek hemen silahlarını taşıyan uşağını çağırdı ve "Kılıcını çek, beni öldür" dedi, "Hiç kimse, 'Avimelek'i bir kadın öldürdü' demesin." Uşak kılıcını Avimelek'e saplayıp onu öldürdü. Avimelek'in öldüğünü görüncü İsraililer evlerine döndüler. Hâkimler 9:53-54.

Tanah'tan kaynaklanan olumsuz kadın algısı üzerinde genel bir çerçeve çizilmeye çalışıldı. Şimdi ise Yahudi Kutsal metinlerinden esinlenerek oluşturulan ve Yahudi geleneğinde yer alan, kadın ve konumunu tanımlayan hususlar üzerinde durmaya çalışalım.

3. Kadının Akıl Bakımından Eksik Olması

Yukarıda kısmen değindiğimiz Tevrat kıssaları bize; hilekâr, kurnaz, düzenbaz, kötülüğün kaynağı, kibirli, yalancı, şehvetine düşkün ve akılsız bir kadın tiplmesi ortaya koymaktadır. Tanah'ta yer alan Süleyman'ın Özdeyişleri bölümünde kadınla ilgili şu ifadelerin yer aldığını görmekteyiz; "Akılsız kadın yaygaracı ve saftır, hiçbir şey bilmez".²³ İşte Tanah kaynaklı bu bakış açısı, zamanla Yahudi geleneğinde kadının konumu ile ilgili önemli bir algının yer edinmesine zemin oluşturmuştur. Zira kadın ilk günahın mimarıdır ve bir bakıma kötülüğü temsil etmektedir. Dolayısıyla kadınlara yönelik ortaya konulan bu olumsuz tablo, Yahudi din bilginleri arasında çeşitli fikirlerin ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur. Özellikle miladi II. yüzyıldan itibaren şekillenmeye başlayan Rabbinik literatürde, kadınların zekâ seviyeleri sorgulanmaya başlanmış ve eksik akıllı oldukları kanaatine varılmıştır.²⁴ Bu nedenden dolayıdır ki kadınların birtakım dikiş örgü gibi el işleri dışında özellikle ilimle hemhal olamayacaklarına hükmedilmiştir. Tevrat'ın yorumu olan Talmud'a baktığımızda kadınların el işi dışında herhangi bir faaliyette bulunmalarının uygun olmayacağı ile ilgili ifadelerle karşılaşmaktayız. Örneğin bir kadının altın buzağı olayı ile ilgili Rabbi Eliezer'e bir soru yöneltmesi üzerine Eliezer'in şu cevabı verdiği görülmektedir;

"İğne dokuma dışında bir kadında bilgelik yoktur. Bu nedenle, bir kadının kendi başına bu tür sorularla ilgilenmesi doğru değildir".²⁵

Rabbi Eliezer'in, bu görüşüne delil olarak ise Tevrat'ın Çıkış bölümünde yer alan şu pasaj örnek verilmektedir;

"Bütün becerikli kadınlar elleriyle eğirdikleri lacivert, mor, kırmızı ipliği, ince keteni getirdiler".²⁶

²³ Süleyman'ın Özdeyişleri 9:13.

²⁴ Hakkı Ş. Yasdımın, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşısı Söylemler", *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 15, (2002): 103-104.

²⁵ Talmud, Yoma, 66b.

²⁶ Çıkış 35:25.

Aslında tüm bu görüşlerin altında Havva'nın işlediği ilk günah sebebi ile kadına olan olumsuz bakış açısının yattığını söylemek mümkündür. Şunu da belirtelim ki kadınların akıl bakımından erkeklere oranla daha noksan olduklarını söyleyen bazı rivayetler, hadis literatürümüzde de yer almaktadır.²⁷

4. Kadının Fitne Sebebi Olması

Yahudi inanç ve geleneğinde yar alan ve kadını noksan, dedikoducu ve fitne kaynağı olarak gören bu anlayışın temelleri, Tevrat'ta yer alan Âdem ve Havva kıssasına dayanmaktadır. Yukarıda görüldüğü üzere Havva yani kadın Âdem'i yasak meyveyi yeme hususunda kandırmak suretiyle bir fitneye sebep olmuş ve Âdem'in cennetten çıkarılmasına zemin hazırlamıştır.²⁸ Bu anlayış ile hareket eden Yahudi din bilginleri, kadının fitne sebebi olması ile ilgili çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Örneğin Talmud, yeryüzüne on kap (adet veya ölçek) fitne ve dedikodunun indiğini, bunlardan dokuzunun kadınlar tarafından alındığını belirten ifadelerle yer verilmektedir.²⁹ Geriye kalan bir ölçeği de büyük ihtimalle erkeklere bırakılmıştır. Bu nedenle özelde Havva genelde ise tüm kadınlar birer fitne nedeni olarak görülmektedir.³⁰

Fitneye sebep oldukları ileri sürülen kadınların, karşı cins ile

²⁷ "Ey kadınlar, sadaka veriniz istiğfarı çok yapınız. Çünkü bana cehennemlikler gösterildi, çoğu sizlerdiniz." Bunun üzerine o kadınlar: "Ey Allah'ın Resulü, bizler ne yaptık da cehennemliklerin çoğu bizden olmuş". Diye sordular. Allah Resulü şöyle cevap verdi: "Çünkü sizler ötekine berikine çokça lanet eder, kocalarınıza karşı nankörlükte bulunursunuz. Ne gariptir ki, kendine hâkim akıllı ve dinine bağlı bir kimsenin aklını, sizin kadar eksik dinli hiçbir kimsenin çelebildiğini görmedim." Kadınlar tekrar sordular: "Aklumuzun ve dinimizin noksanlığı nedir?" Allah Resulü "Kadının şahitliği erkeğin şahitliğinin yarısı değil midir?" diye sordu. Kadınlar evet dediler. "İşte bu aklın eksikliğinden, hayız gördüğü zaman namaz kılmaz, Ramazan'da bir müddet oruç tutmaz değil mi?" deyince kadınlar da evet dediler. Bakınız: Buhari, Hayz 6, Zekât 44, Nikâh 88. Buhari'de yer alan bu rivayetten de anlaşıldığı üzere kadın, şahitlik meselesinden dolayı akli, yaratılışından kaynaklanan bir fizyolojik farklılık nedeniyle de dini bakımdan eksik olarak tanımlanmaktadır. Kadının şahitliği ile ilgili meseleye Yahudi geleneğinde kadının şahitliği meselesi başlığında etraflıca yer verilmektedir. Dininin eksikliği ile ilgili söz konusu rivayetle ilgili yapılan tenkit ve yorumlar için ise bakınız: Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, s. 151-254. Ayrıca bakınız: İbrahim Sarmış, *Rivayet Kültürü ve Olumsuz Kadın Algısı*, s. 60-63.

²⁸ Yaratılış 3: 1-19.

²⁹ Talmud, Kiddushin, 49b.

³⁰ Buhari'de yer alan bir rivayette; "Benden sonra size kadından daha zararlı bir fitne bırakmadım" ifadesi yer almaktadır. Buhari, Nikâh, 18. Ayrıca "Havva olmasaydı bir kadın kocasına ihanet etmezdi" (Buhari, Enbiya, 1-25) şeklinde bir rivayet yer almaktadır. Bu rivayetin şerhi ile ilgili bakınız: Sarmış, *Rivayet Kültürü ve Olumsuz Kadın Algısı*, s. 93.

konuşmaları da sakıncalı görülmüştür. Noksan ve günahkâr bir varlık olarak görüldüğü için, bir erkeğin yolda arkasından yürümesi günah sayılmıştır. Bu anlayışa göre erkek önden gitmeli, kadın ise onu takip etmelidir. Yine Yahudi inancına göre bir erkeğin kadınlarla yalnız bir ortamda baş başa kalması yasaktır. Çünkü genel olarak, kadınların erkeklerden daha kolay baştan çıkacağına inanılır. Öyle ki تنها bir ortamda iki kadın dahi olsa onlarla bir arada bulunmak bir erkek açısından son derece sakıncalı bir durum olarak telakki edilirken, iki erkeğin bir kadınla halvet ortamında bulunmasında bir beis görülmemiştir.³¹ Kadın erkek ilişkilerinin temelini cinsellik üzerine inşa eden bu anlayış, o kadar katı kurallar ortaya koymuştur ki istemsiz bir biçimde olsa dahi bir kadının yabancı bir erkeğe fiziki teması kadın açısından ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Bu hususta Tevrat'ın Tesniye bölümünde şu hüküm yer almaktadır;

“Eğer iki adam kavgaya tutuşur da birinin karısı kocasını dövenin elinden kurtarmak için gelip elini uzatır, öbür adamın mahrem yerinden tutarsa, kadının elini keseceksiniz; ona acımayacaksınız”.³²

Esasında bir fitne sebebi olarak telakki edilen kadının bir anlamda kendilerini kontrol edemeyeceklerinden, evlerinde kalmalarının daha maksada uygun olduğu düşüncesi yaygınlık kazanmıştır. Yahudi düşüncesinde iffetli bir kadın, yabancılarla karşı karşıya gelmekten olabildiğine kaçınan kadındır. Bu anlayış, Tevrat'ın Yaratılış bölümünde bahsi geçen Sara'nın İbrahim'e gelen erkek görünümündeki meleklerin yanlarına çıkmadığını anlatan pasaja dayanmaktadır.³³ Sara'nın bu davranışı örnek alınarak kadınların eve gelen misafirlerin önüne çıkmaması, dahası kadınların sadece kadınları karşılayabileceklerine hükmedilmiştir. Oysa aynı Tevrat'ta, İbrahim'in Mısır seferinde Sara'dan kız kardeş olarak bahsetmek suretiyle Firavun'un onunla evlenmesine ses çıkartmadığından da söz edilmektedir.³⁴

³¹ Yasdımın, “Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler”, s. 106. Buna benzer bir telakki İslam geleneğinde de yer almaktadır. Bu hususta Buhari'de nakledilen bir rivayet şöyledir; “Bir erkek yanında mahremi olmaksızın bir kadınla tek başına kalmasın”. Bu rivayet ile ilgili geniş bilgi için bakınız: Yavuz Köktaş, *Günümüz Hadis Tartışmaları*, İkinci Baskı, (İstanbul: İFAV Yayınları), 2015, s. 310.

³² Tesniye 25:11-12.

³³ Yasdımın, “Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler”, s. 111. Zira melekler İbrahim'e; Karın Sara nerede?” diye sordular. İbrahim, “Çadırda” diye yanıtladı.” Yaratılış, 18-9.

³⁴ Bu husus Tevrat'ta iki farklı yerde zikredilmektedir. Bunlardan ilki İbrahim ile Avimelek kıssası iken, bir diğeri de Avram (İbrahim) Mısır'da başlığı altında nakledilmektedir.

Yahudi Kutsal metinlerinde toplumsal hayattan neredeyse silinen kadının sesi de kendisi gibi mahrem kabul edilmektedir. Buna göre bir kadın, komşuları tarafından sesinin duyulmaması için alçak sesle konuşmalıdır. Her ne olur ise olsun bir kadın asla sesini yükseltmemelidir. Eğer bir kadın bu yasağa uymaz ve sesi komşularınca duyulur ise onun bu 'çirkin' davranışı boşanma sebebi sayılmaktadır. Bu hususta Talmud'ta evlilik sözleşmesinin bedelini ödemeksizin boşama nedenleri ile ilgili bilgiler aktarılırken, Yahudi kadın hukukunu şu kadınların ihlal ettikleri belirtilmektedir;

"Eviden başı açık dışarı çıkan ya da başını pencereden dışarı çıkaran kadın; ya da halka açık alanda yün eğiren; ya da karşılaştığı her erkekle konuşan bir kadındır. (Bu hususta) Abba Shaul şöyle diyor: kocasının, ailesinin ya da yanında birlikte yaşadığı her kim varsa onun yanında lanet okuyan kadın. Haham Tarfon ise şöyle diyor: Ayrıca yüksek sesle konuşan ve yüksek sesle konuştuğu bilinen kadın. Ayrıca evinin içinde konuştuğunda sesi komşuları tarafından duyulan kadındır."³⁵

Görüldüğü üzere Yahudi din adamları, kadının tüm davranışlarını belirli bir kural çerçevesinde dizayn etmişler ve ona mümkün mertebe kendisine belirlenen alanın dışına çıkmaması hususunda emir ve yasaklar zinciri oluşturmuşlardır. Rabbilerce oluşturulan bu dünya görüşü kadını bir birey olmaktan çıkarmış ve adeta bir nesne haline

Tevrat'ta bu olay şöyle yer almaktadır; "Ülkedeki şiddetli kıtlık yüzünden Avram geçici bir süre için Mısır'a gitti. Mısır'a yaklaştıklarında karısı Saray'a, (Tevrat'ta Sara'nın ismi İshak ile müjdeleneceğin Saray olarak yer almaktadır. Ancak bu hadiseden sonra "Tanrı, karın Saray'a gelince, ona artık Saray demeyeceksin, bundan böyle onun adı Sara olacak dedi". Şeklinde geçmektedir. Bakınız: Yaratılış 17: 15) "Güzel bir kadın olduğumu biliyorum" dedi. "Olur ki Mısırlılar seni görüp, 'Bu onun karısı' diyerek beni öldürür, seni sağ bırakırlar. Lütfen, 'Onun kız kardeşiyim' de ki, senin hatrın için bana iyi davranınlar, canıma dokunmasınlar." Avram Mısır'a girince, Mısırlılar karısının çok güzel olduğunu fark ettiler. Kadını gören firavunun adamları, güzelliğini firavuna övdüler. Kadını saraya alıncı. Onun hatırı için firavun Avram'a iyi davrandı. Avram davar, sığır, erkek ve dişi eşek, erkek ve kadın köle, deve sahibi oldu. Rab Avram'ın karısı Saray yüzünden firavunla ev halkının başına korkunç felaketler getirdi. Firavun Avram'ı çağırarak, "Nedir bana bu yaptığın?" dedi, "Neden Saray'ın karın olduğunu söylemedin? Niçin 'Saray kız kardeşimdir' diyerek onunla evlenmeme izin verdin? Al karını, git!" Yaratılış 12:10-20. Yaratılış 20:1-18. Şunu da belirtelim ki Hz. İbrahim'in Eşi Sara'yı kız kardeşi olarak takdim etmesi ile ilgili Kur'an-ı Kerimde her hangi bir bilgi yer almamaktadır. Lakin bazı hadis kaynaklarında bu hususa temas edildiği görülmektedir. Bakınız: Buhârî, Ehâdisü'l-Enbiyâ, 9. Buhari, Büyü, 100.

³⁵ Talmud, Ketubot, 72a.

getirmiştir denebilir. Öyle ki fitne sebebi ve zayıf iradeli bir varlık olarak görülen kadının herhangi bir olumsuzluğa mahal vermemesi için evden ayrılan kocaların bir çözüm olarak üzerlerine kapıları kilitlemeleri dahi önerilmiştir.³⁶

5. Kadınlara Tora Öğretilmemesi

Yahudi kutsal metinlerinde kadınlar ile ilgili yer alan bir diğer dikkat çekici husus ise, kadınların eğitimden men edilmeleridir. Kadının eksik akıllı olduğu kanaatine varan Yahudi bilginler kadının eğitilmemesi gerektiği sonucuna varmışlardır. Bu düşüncelerini de Tevrat'ta yer alan ve "bu sözlerimi aklınızda ve yüreğinizde tutun. Bir belirti olarak ellerinize bağlayın, alın sargısı olarak takın. Oğullarına onları öğret. Evinizde otururken, yolda yürürken, yatarken, kalkarken onlardan söz edin"³⁷ pasajında bahsi geçen oğul ibaresine dayandırmışlardır. Yani öğrenme işini oğullara (erkeklerle) mahsus kılmışlardır. Genelde kadınlar, ciddiyyetten uzak, dedikoducu ve öğrenme düzeyi kısıtlı kimseler olarak tanımlanmışlardır. Bu nedenle kadının temel görevi okumak değil, evine dönen kocasına gerekli ilgiyi göstermektir.³⁸ Kadının eğitilmesi ise son derece sakıncalı görüldüğünden Rabbi Eli'ezer, şöyle der; "Her kim ki kızına Tevrat'ı öğretir o kişi ona ahlaksızlığı öğretmiş gibi değerlendirilir."³⁹ Yahudi din bilginleri Kadınlara ilim öğretilmemesini iki temel gerekçeye dayandırmaktadırlar. Bunlardan ilki okuma ve yazmayı öğrenen bir kadının dini konularda geniş bilgilere ulaşacağından ve bu sebeple dinin emirlerine karşı ilgisiz kalacağından daha kolay günaha meyledeceği kanısındır.⁴⁰ Bir diğeri ise akıl açısından eksik yaratılan kadının Tevrat/Tora öğrenmesi halinde Tevrat'ın kelimelerini amacın dışında yorumlamasına yol açacağı endişesidir.⁴¹ Dolayısıyla kadınları eğitmek, vakit kaybı ve gereksiz bir uğraş olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle Yahudi din adamları, bilge kimselere kızlarını eğitmemeleri hususunda telkinde bulunmuşlardır. Ne ilginçtir ki kadınları

³⁶ Talmud, Gittin, 90a.

³⁷ Yasanın Tekrarı 11:19.

³⁸ Besalel, *Yahudi Ansiklopedisi*, II. Cilt, s. 303.

³⁹ Talmud, Sotah, 20a.

⁴⁰ Talmud, Sotah, 20a.

⁴¹ Yasdıman, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler", s. 109.

okuryazarlıktan men etmeyi telkin eden birtakım mevzu hadisler, İslam geleneği içerisinde de kendisine yer edinmiştir.⁴²

6. Kadının Şahitliği Meselesi

Yukarıda değinildiği üzere Yahudi Kutsal metinlerinde sıkça karşılaştığımız olumsuz kadın algısı, zamanla kadınların zekâ bakımından eksik olduğu inancının kök salmasına yol açmıştır. İşte bu düşünce nedeni ile Yahudi hukuku, bir kadının mahkemelerde şahitlik yapamayacağına hükmetmiştir. Zira akıl bakımından eksik olanın ve güvenilmeyen birinin şahitliği de eksik ve geçersiz olacaktır.⁴³ Talmud, mahkemelerde şahitliği geçersiz olan kişilerin kimler olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Bunlar; duyma engelliler, konuşma engelliler, görme engelliler, zihinsel engelliler, kumar oynayanlar, uyuşturucu kullananlar ve kadınlardır.⁴⁴ Bu durum o denli abartılmıştır ki bir erkeğin şahitliğine karşın yüz kadının şahitliği dahi geçersiz kılınmaktadır. Talmud, bu hususta şu ifadelerle yer vermektedir;

“Önce güvenilir bir erkek gelip de onun öldüğüne şahitlik eder ise ve bunun üzerine yüz kadın gelip o adamın şahitliğini yalanlasalar dahi, onların şahitliğinin tek bir şahitlik gibi olduğu düşünülür ve bundan dolayı da erkeğin şahitliğini boşa çıkaramaz”.⁴⁵

Yukarıda Talmud’dan alınan ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Yahudi geleneği şahitlik hususunda sayısına bakmaksızın, kadın/kadınlara yaptığı şahitliği geçersiz saymaktadır.⁴⁶

⁴² Hâkim et-Tirmizî’de geçen bir rivayette şu ifadeler yer almaktadır; “Kadınlara yazı yazmayı öğretmeyin, onları evlerin üst katlarındaki odalarda oturtmayın”. Rivayeti yorumlayan et-Tirmizî, bunun sebebini kadınların nefislerine sahip olamayışlarına bağlamaktadır. Sahih kaynaklarda yer almayan ve Hadis otoritelerince itibar edilmeyen bu rivayet, ne yazık ki geleneğe kendine bir yer edinmiş ve toplumun kadının (kızların) eğitilmesi hususunda önyargılı davranmasına yol açmıştır. Bu rivayet hususunda geniş bilgi için bakınız: Köktaş, *Günümüz Hadis Tartışmaları*, s. 306.

⁴³ Kadının güvenilmez olduğu ile ilgili Tanah’ta şu ifadelerle yer verilmektedir; “Koynunuzda yatan karınızın yanında bile sıkı tutun ağzınızı”. Mîka, 7:5.

⁴⁴ Talmud, Shevuot, 42a.

⁴⁵ Talmud, Yevamot, 117b.

⁴⁶ Kadının şahitliği meselesi ile ilgili Kuran’da borçlanırken yapılması gerekenler zikredilirken şu ifadelerle yer verilmektedir: “...Erkeklerinizden iki kişiyi şahit tutun. İki erkek yoksa kabul edeceğiniz şahitlerden bir erkek ile iki kadın da olabilir. Biri yanılırsa, diğeri hatırlar. Şahitler çağrıldıklarında gelmemezlik etmesinler. Borç, ister büyük, ister küçük olsun, vadesi ile birlikte yazmaktan üşenmeyin. Böylesi Allah katında daha doğru, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha uygun olur...” Bakara, 282. Bu ayetten hareketle, Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu* adlı eserinde şahadet konusunu şöyle ele almaktadır; “Hukuki ilahiyede olan hadd-i zina hu-

7. Evlilik ve Boşanma

Yahudi Kutsal metinlerine kadın ile ilgili bilgiler incelendiğinde kadının kocasına ait bir mal olma tutumu ile karşı karşıya kalmaktayız. Bunun temelinde ise Âdem ve Havva kıssasında yer alan bilgiler yatmaktadır. Hatırlanacağı üzere Tevrat, Tanrı'nın Havva'yı Âdem'in kaburga kemiğinden ona hizmet amaçlı yarattığından bahseder. Bu sebeptendir ki özellikle evlilik ve boşanma hususlarında tüm haklar erkeğin uhdesine verilmiştir.

Yahudilikte evlilik müessesesine oldukça önem verilmektedir. Bu hususta Tanah şu ifadelerle yer verir;

"Evler yapıp içinde oturun, bahçe dikip ürününü yiyin. Evlenin, oğullarınız, kızlarınız olsun; oğullarınızı, kızlarınızı evlendirin. Onların da oğulları, kızları olsun. Orada çoğalın, azalmayın."⁴⁷

Görüldüğü üzere Yahudi kutsal metni olan Tanah, evlenme hususunda Yahudileri teşvik etmektedir. Yahudi geleneğinde evlilik sonrası kadına önemli sorumluluklar tevdi edilmektedir. Özellikle eşine ve çocuklarına hizmet hususunda herhangi bir esnekliğe yer yoktur. Yine kadın, evlenmeden önce babasının, evlendikten sonra da kocasının yönetimi altına girmektedir. Tevrat'a göre bir kızın babası onu cariyeye olarak da satma hakkına sahiptir.⁴⁸ Dolayısıyla bir erkek kadına

susunda nisab-ı şahadet, dört erkektir. Sair hudut ve kıyas hakkında ise iki erkektir. Bu hususlarda kadınların şahadetleri kabul olunmaz. Hukuki ibada ait hususlarda şahadetin nisabı, iki erkek ve ya bir erkek ile iki kadındır. Bunlarda yalnız (sadece) kadınların şahadetleri makbul değildir. Ancak erkeklerin bulunması mümkün olmayan yerlerde mala ait olmak üzere yalnız kadınların şahitliği kabul edilebilir. Mesela: Kadın hamamlarında bir cinayet işlense buna dair diyet hususunda kadınların şahadetleri kabul olunur." Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, 8. Cilt, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, 1985, s. 123. Buradan açıkça şu anlaşılmaktadır ki eğer kadınlar hamamında bir cinayet meydana gelse ve bu cinayete kadınlar şahitlik yapsa, ortada bir erkek şahit olmadığından katile kıyas değil ancak diyet cezası verilecektir. Farklı değerlendirmelerin de yapıldığı şahitlik ayeti ile ilgili Hayri Kırbaoğlu'nun yorumu ise şöyledir; "Ayetten açıkça anlaşılmaktadır ki, iki kadın şahit önerilmesinin sebebi, birisi yanılırsa diğerinin ona hatırlatması içindir. Ancak ayette iki kadın şahitten biri mutlaka, yanılır -veya unuttur- denmemektedir, yanılırsa -veya unutursa denmektedir. Burada şu sorunun sorulması kaçınılmazdır: Peki iki kadın şahitten birisi, şahitlik ettiği borçlanma akdiyle ilgili olarak yanılmaz veya unutmaz ise durum ne olacaktır? Bu durumda şahitliğini tam olarak yaptığı için kadın şahitlerden birine diğerinin hatırlatmada bulunması söz konusu olamayacağına göre, erkek şahit ile kadın şahidin şahitlikleri yeterli, aynı zamanda eşit değerdedir olacaktır". Hayri Kırbaoğlu, "Kadın Konusunda Kuran'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler", *İslami Araştırmalar Dergisi*, Kadın, Ankara, Cilt 5, Sayı, 4, 1991, s. 276.

⁴⁷ Yeremya 29:5-6.

⁴⁸ "Eğer bir adam kızını cariyeye olarak satarsa, kız, erkek köleler gibi özgür bırakılmayacak". Çıkış, 21/7.

sahip olmak için belirli bir bedel ödediğinden kadın artık kocasının mülkiyetine girmiş olur.⁴⁹ Yine kocası ölen bir kadının kayınbiraderi ile evlendirilmesi hükmü de Yahudi geleneğinde şekillenen kadın algısına verilebilecek bir diğer örnek niteliğindedir. Zira Tanah, eşi ölen bir kadının kayınbiraderi ile evlenmesini ve bu sayede ölen kişinin soyunun devam ettirilmesini istemektedir.⁵⁰ Boşanma hususunda da öncelik erkeğe verilmiştir. Bu hususta Tevrat'ın Yasanın Tekrarı/ Tesniye bölümünde şu bilgilere rastlamak mümkündür;

“Eğer bir adam evlendiği kadında yakışsız bir şey bulur, bundan ötürü ondan hoşlanmaz. Boşanma belgesi yazıp ona verir ve onu evinden kovar ise ve kadın adamın evinden ayrıldıktan sonra başka biriyle evlenirse, ikinci kocası da ondan hoşlanmaz, boşanma belgesi yazıp verir, onu evinden kovarsa ya da ikinci adam ölürse, kadını boşayan ilk kocası onunla yeniden evlenemez. Çünkü kadın kirlenmiştir. Bu Rabbin gözünde iğrençtir.”⁵¹

Görüldüğü üzere bir kadın boşanma hususunda erkeğin insafına terk edilmektedir. Yine Tanah külliyatında, evlenen kızın bakire olması gerektiğini belirtmekte ve eğer bakire olmadığı kanıtlanır ise, o kadının cezası taşlanarak öldürülmektir. Bu hususta Tevrat'ta şu ifadeler yer verilmektedir;

“Ancak bu sav doğruysa, kızın bakire olduğuna ilişkin bir kanıt bulunamazsa, kızı baba evinin kapısına çıkaracaklar. Kent halkı taşlayarak kızı öldürecek. Babasının evindeyken fuhuş yapmakla İsrail'de iğrençlik yapmıştır. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldıracaksınız.”⁵²

⁴⁹ Buna uygulamaya gerekçe olarak Tora'da yer alan şu olay gösterilmektedir; Lavan'ın iki kızı vardı. Büyüğünün adı Lea, küçüğünün adı Rahel'di. Lea'nın gözleri alımlıydı, Rahel ise boyu posu yerinde, güzel bir kızdı. Yakup Rahel'e âşıkta. Lavan'a, “Küçük kızın Rahel için sana yedi yıl hizmet ederim” dedi. Lavan, “Onu sana vermek başkasına vermekten daha iyidir” dedi. Yakup Rahel için yedi yıl çalıştı. Yaratılış 29:16-21.

⁵⁰ “Birlikte oturan kardeşlerden biri oğlu olmadan ölürse, ölenin dulu aile dışından biriyle evlenmemeli. Ölenin kardeşi dul kalan kadına gidecek. Onu kendine karı olarak alacak, ona kayınbiraderlik görevini yapacak. Kadının doğuracağı ilk oğul, ölen kardeşin adını sürdürsün. Öyle ki, ölenin adı İsrail'den silinmesin. Ama adam kardeşinin dul karısıyla evlenmek istemiyorsa, dul kadın kent kapısında görev yapan ileri gelenlere gidip şöyle diyecek: ‘Kayınbiraderim İsrail'de kardeşinin adını yaşatmayı kabul etmiyor. Bana kayınbiraderlik görevini yapmak istemiyor. Kentin ileri gelenleri adamı çağırıp onunla konuşacaklar. Eğer adam, ‘Onunla evlenmek istemiyorum’ diye üstelerse, kardeşinin dul karısı ileri gelenlerin önünde adamın yanına gidecek, onun ayağındaki çarığı çıkaracak, yüzüne tükürecek ve ‘Kardeşine soy yetiştirmek istemeyen adama böyle yapılır’ diyecek. Yasanın Tekrarı, 25:5-9.

⁵¹ Yasanın Tekrarı, 24:1-4.

⁵² Yasanın Tekrarı, 24:20-21.

Görüldüğü üzere bir kadının iffetsizlik/zina yapması durumunda onun taşlanarak öldürülmesi emredilmekte ve bu eylemi gerçekleştiren kadının İsrail'de iğrençlik yaptığı gerekçesiyle ortadan kaldırılması üzerinde durulmaktadır. Kadına yönelik bu ağır cezayı öngören Tanah, aynı fiili gerçekleştiren erkeğe karşı sessizliğini korumaktadır. Bunun örneklerini hem zina suçu işleyen Kral Davut⁵³ hem de kendi gelini ile cinsel ilişkiye giren Yahuda⁵⁴ ile ilgili anlatılarda görmek mümkündür. Bu durum ancak Yahudi geleneğinde yer alan olumsuz kadın algısı ile izah edilebilir.

8. Kadının Özel Durumu

Yahudi Kutsal metinlerinde kadınların özel halleri ile ilgili de çeşitli hükümler yer almaktadır. Bunlardan ilki adetli bir kadının yedi gün boyunca kirli (murdar) sayılması hükmüdür. Doğum yapan bir kadının kirli sayıldığı günlerin sayısı da doğurduğu bebeğin cinsiyeti ile doğrudan ilişkilidir. Zira bir kadın eğer kız çocuğu doğurmuşsa iki hafta kirli sayılmakta ve tamamen temizlenmesi için altmışaltı gün geçmesi gerekmektedir. Ancak doğan bebek erkek ise adet gördüğü günlerde olduğu gibi yedi gün kirli sayılmakta ve arınması için otuz üç gün beklemesi gerekmektedir.⁵⁵ Görüldüğü üzere bir kadının kirlilik süresi onun doğuracağı bebeğin cinsiyetine göre değişiklik arz etmektedir. Bu da Yahudilikte kadının doğumundan itibaren erkeğe nazaran dezavantajlı durumda olduğunu ortaya koymaktadır. Buradaki temel mesele bir kadının özel hallerinde veya doğum sonrası kirli sayılıp sayılmaması değildir. Sorun, adetli veya lohusa bir kadının "murdar" sayılarak adeta toplumdan tecrit edilmesidir.⁵⁶

⁵³ II. Samuel, 11:4-15.

⁵⁴ Yaratılış, 38:4-26.

⁵⁵ "İsrail halkına de ki: Bir kadın hamile kalıp erkek çocuk doğurursa, adet gördüğü günlerde olduğu gibi yedi gün kirli sayılacaktır. Çocuk sekizinci gün sünnet edilmeli. Kadın kanamasından paklanmak için anız üç gün bekleyecek. Pak sayılması için geçmesi gereken bu günler doluncaya dek kutsal bir şeye dokunmayacak, tapınağa girmeyecek. Ancak, kız çocuk doğurursa, adet gördüğü günler gibi iki hafta kirli sayılacaktır. Kanasından paklanmak için altmışaltı gün bekleyecektir." Levililer, 12:2-5.

⁵⁶ Kur'an'da kadınların adetleri ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır; "Sana kadınların âdet halini soruyorlar. De ki: O bir ezadır. Onun için, âdet halinde kadınlardan geri durun ve onlar temizleninceye kadar, kendilerine cinsel yaklaşımda bulunmayın..." Bakara, 222. Bir Hadiste ise şöyle denmektedir; "Bu, Allah'ın Âdem kızlarına yazdığı bir yazıdır". Buhari, Hayz 1. Ayet ve Hadis'ten de anlaşılacağı üzere kadınların bu özel durumları bir murdarlık ve uzak durulması gereken durum değil sadece böyle durumlarda kadınlara nasıl muamele edilmesi gerektiği ile ilgili önerileri içermektedir.

Nitekim adetli kadına dokunan, onun oturduğu yere oturan, onun yattığı yatağa dokunan ve yatağın üzerindeki herhangi bir eşyaya temas eden kişi kirli sayılacağından hem kendisi yıkanmak hem de elbiselerini yıkamak zorundadır. Buna rağmen o kişi akşama kadar kirlenmiş olarak kalmaya devam edecektir.⁵⁷

Adet ve lohusalık dönemleri tamamlanıp da mikveh denen havuzda bir tür boy abdesti alıncaya kadar erkeğin ayrı yatakta yatması, aynı sofrada oturmaması gibi uygulamalar Yahudi geleneğinde şekillenen olumsuz kadın algısının kadın erkek ilişkilerine birer yansıması niteliğindedir.

Daha önce de temas edildiği üzere yukarıda zikredilen tüm bu nedenlerden dolayı olsa gerek bir Ortodoks Yahudi her sabah ibadetinde kendisini kadın yaratmayan Tanrı'ya, şükranlarını sunmayı kendisine bir borç addetmektedir.⁵⁸ Ataerkilliğin dini tezahürü olarak da yorumlayabileceğimiz Yahudi geleneği, inanç açısından ve mantıksal olarak kendi içerisinde çelişkiler barındırmasına rağmen, "ilk günah" retoriği etrafında erkek egemenliğinin dini bir muhtevaya bürünerek kendi iktidarını sürdürdüğü bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁹

Sonuç

Yahudi Kutsal metinlerinde yar alan, kadını günahkâr ve fitne nedeni olarak yansıtan anlatı ve yorumlara sırası ile değinildi. Tanah geleneği, Âdem ve Havva kıssasını naklederken, İnsanoğlunun cennetten atılmasının ve başına çeşitli musibetlerin gelmesinin müsebbibi olarak Havva'yı işaret etmektedir. Havva'nın yasak meyve konusunda yılan/şeytana kanması ve devamında Âdem'i de kandırması onu bir numaralı suçlu/günahkâr konumuna getirmektedir. İşte Tanah kaynaklı bu anlayış ilerleyen dönemlerde Yahudi geleneğinde

57 "Adet gördüğü için kan kaybeden kadın yedi gün kirli sayılacak. Ona dokunan da akşama kadar kirli sayılacak. Adet gördüğü günlerde kadının üzerinde yattığı ya da oturduğu her şey kirli sayılacaktır. Kim kadının yatağına dokunursa, giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Kim kadının üzerine oturduğu herhangi bir şeye dokunursa, o da giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Kadının yatağındaki veya oturduğu şeyin üzerindeki herhangi bir eşyaya dokunan herkes akşama kadar kirli sayılacaktır." Levililer, 15:19-23.

58 Daily Prayer Book: *Ha-Siddur Ha-Shalem*, s. 16.

59 Mary Daly, *Beyond God the Father*, (Boston: Beacon Press), 1985, s. 46

kadın algısının şekillenmesine zemin oluşturmuştur. Ataerkil dünya görüşlerine Tanrısal bir dayanak oluşturan Yahudi din bilginleri, kadını adeta toplumsal hayatın dışına itme yoluna gitmişlerdir. Bu çerçevede artık kadın akli eksik, fitneci ve günaha yatkın bir varlık olarak kategorize edilmiş ve sadece eşinin ve çocuklarının hizmetinde bulunmak dışında herhangi bir görevinin olmadığı/olamayacağı sonucuna varılmıştır. Bundan dolayıdır ki ev ve eşinin hizmeti dışında herhangi görevi olmayan kadının eğitilmesine de gerek duyulmamıştır. Dahası eğitilen kadının daha rahat günaha sapacağına hükmedilerek, eğitilen kadının iffetsiz olacağı sonucuna varılmıştır. Bunun ötesinde yine Tanah'ta yer alan pasajlar çerçevesinde özel hallerindeki kadınlar murdar addedilerek bu dönemlerinde onlara dokunulmayacağı hatta oturdukları yere dahi oturulmayacağı sonucuna varılmıştır. Yine akıl bakımından eksik gördükleri kadınların yüz kişi dahi olsalar bir erkek şahit karşısında şahitliklerinin geçersiz olacağına hükmedilmiştir. Tüm bunlar Yahudi Kutsal metinlerinde yer alan ve geleneğe de yansıyan olumsuz kadın algısına birer örneklik teşkil etmektedir.

Burada kısmen değinmemiz gereken bir diğer husus ise metin boyunca özellikle dipnotlar şeklinde yer verdiğimiz İslam dini literatüründe yer alan benzer rivayetler ile ilgilidir. Şu bir gerçektir ki İslam'ı kabul eden başta Araplar olmak üzere diğer toplumlar, daha önce sahip oldukları dini inanış ve kültürün etkisinden tam manasıyla kurtulamamışlardır. Her ne kadar İslam, ortaya koymuş olduğu eşitlik ve adalet ilkeleri çerçevesinde Arap toplumunda var olan kadın algısını ve eşitsizliği tersine çevirmiş ise de bilinçaltında yer edinen geleneğin tamamıyla ortadan kaldırılması insan tabiatı gereği mümkün olmamıştır. Müslümanların, İslam'ın ilk neşet ettiği dönemlerden itibaren başlangıçta Yesrib Yahudileri, daha sonra ise dünyanın çeşitli coğrafyalarında dağınık halde yaşayan Yahudi toplulukları ile dinsel ve kültürel etkileşim içerisine girdikleri bilinen bir husustur. Bu etkileşimin temelinde her iki dinin ortaya koymuş olduğu bazı doktrinlerin birbirine benzerlik arz etmesi yer almaktadır. Nitekim Kur'an'da, Yahudi Kutsal Kitabı Tanah'ta bahsi geçen hemen her peygamber ve kıssalarının yer alması, iki din arasındaki geçirgenliğin en önemli sebeplerinde biri sayılabilir. Özellikle Kuran'ın Âdem ve Havva kıssasına ana hatlarıyla değinmesi ve Tevrat'ta olduğu üzere

detaya girmemesi, zaman içerisinde bu 'boşlukların' İsrailiyyat ile doldurulmasına neden olmuştur. Netice itibarıyla İslam geleneğinde öyle veya böyle yer alan ve olumsuz kadın algısının oluşmasına yol açan rivayetlerin neredeyse tamamına yakınının bu dolgu malzemeleri ve bu malzemeler üzerine inşa edilen gelenek içerisinde oluştuğunu söylemek mümkündür.

Kaynaklar

- Ateş Ali Osman, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, İstanbul, 2000.
- Bilmen Ömer Nasuhi, *Hukuki İslamiyye ve İstilahatı Fıkhıyye Kamusu*, 7. Cilt, İstanbul, 1967.
- Daily Prayer Book, *Ha-Siddur Ha-Shalem*, Translator Philip Birnbaum, New York Hebrew Publishing Company, 1949.
- Daly Mary, *Beyond God the Father*, Boston, Beacon Press, 1985.
- Gündüz Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1998.
- İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yayınevi, Ankara, 1988.
- Kadioğlu Süheyla, *Bitmeyen Savaşım/ Kadın Hareketleri Tarihi*, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2001.
- Kırbaçoğlu Hayri, "Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler", *İslami Araştırmalar Dergisi*, Kadın Özel Sayısı, Ankara, Cilt 5, Sayı 4, 1991, s. 259-270.
- Köktaş Yavuz, *Günümüz Hadis Tartışmaları*, İkinci Baskı, İFAV Yayınları, İstanbul, 2015.
- Kuran-i Kerim ve Açıklamalı Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2010.
- Sarmuş İbrahim, *Rivayet Kültürü ve Olumsuz Kadın Algısı*, 3. Baskı, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Shahak İsrail, *Yahudi Tarihi Yahudi Dini*, çev. A. Emin Dağ, Ağaç Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Taberî Tefsiri*, Çev. Hasan Karakaya, Kerim Aytekin, IV. Cilt, Hisar Yayınevi, İstanbul.
- The Sefaria Library, <https://www.sefaria.org/texts>
- Yasdıman Hakkı Şah, "İslâmî Literatürde İsrâiliyyât İzleri: Cennet'in Kaybı", *DEÜİFD*, cilt 2, Sayı 34/2011, s. 37-64.

Yasdıman Hakkı Şah, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler",
D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 15, 2002, s. 100-125.

Yasdıman Hakkı Şah, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadının Konumu", *Bütün Yönleriyle Yahudilik Sempozyumu*, Ankara VIII, 2012, s. 615-630.

Yeni Yaşam, *Açıklamalı Kutsal Kitap*, Life Publishers International, South Korea, 2009.

Yusuf Besalel, *Yahudi Ansiklopedisi*, II. Cilt, Gözlem Yayınları, İstanbul, 2001.

Woodhead Linda, *Hıristiyanlık*, çev. Sevda Çalışkan, Kültür Kitaplığı, Ankara 2006.